

skoj i uopće u srednjoj Europi, zatim na usporedbu pravnog sustava i pojedinih instituta zagrebačkoga Gradeca sa sustavom i institutima ostalih tavernikalnih gradova i tzv. »općeg prava« te na prizivni postupak u Gradecu, s jedne, i dalmatinskih, ugarskih i talijanskih gradova, s druge strane. Svako od tih pitanja – a ona su dana samo kao primjer – zavrjeđuje da ga se monografski obradi, osobito preko obrana doktorskih dizertacija..

I ova nova knjiga M. Apostolove zapravo se pridružuje Tkalčičevim pozivima pravnim povjesničarima da s novim žarom prionu na valorizaciju bogate zagrebačke pravne prošlosti. Vjerujem da će taj poziv ovoga puta biti uspješniji od onih Tkalčičevih.

Lujo MARGETIĆ

Krbavska bitka i njezine posljedice, ur. D. Pavličević, Hrvatska matica iseljenika – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., 236 str.

U vrijeme svoje najezde, osvajanja i pustošenja u prostoru srednje i jugoistočne Europe, vraćajući se s vojno-pljačkaškog pohoda po Kranjskoj, Štajerskoj i dijelu Hrvatske, Turci su pod vodstvom Jakub-paše u bitci na Krbavskom polju, 9. rujna 1493. godine, u jednoj iz niza silovitih sudara podijeljenog kršćanstva i islama na prijelazu iz kasnoga Srednjeg u rani Novi vijek, teško porazili hrvatsku plemićku vojsku, pod zapovjedništvom bana Emerika Derenčina, koja im je pokušala zapriječiti povratak u tada već odavno pokorenu Bosnu. Budući da je riječ o jednoj od vjerojatno najodsudnijih epizoda, poput, primjerice, opsade Sigeta 1566. ili Sisačkog boja 1593. godine, s dalekosežnim posljedicama (bio je to, po riječima suvremenih kroničara, »prvi rasap kraljevstva hrvatskoga« /Ivan Tomašić, 16. st./), u tragičnoj epopeji gotovo dva i pol stoljeća dugog obrambenog ratovanja Hrvata iz »ostataka ostataka« s Osmanlijama (15.–18. st.), Krbavska je bitka uvijek bila, u većoj ili manjoj mjeri, zastupljena u spektru interesâ hrvatskoga povjesništva. Ipak se, u kontekstu razvojnih kretanja u suvremenoj hrvatskoj historiografiji, u novije vrijeme osjetila potreba za revitalizacijom, objedinjavanjem i dopunom istraživačkih spoznaja o tom nesumnjivo vrlo značajnom događaju u hrvatskoj povijesti (u odnosu na ranije polučene, uglavnom tradicionalistički usmjerene povijesnopisne domašaje).

Slijedom toga, u razdoblju između 1993. i 1996. godine a u povodu 500. obljetnice Krbavskoga boja, organizirana su tri znanstvena skupa, tematski posvećena Krbavskoj bitci, nekim značajkama vremenskoga i prostornog obzora u kojem se zbio taj povijesni događaj te njegovim uzrocima i posljedicama. Središnje mjesto među njima pripada znanstvenom skupu pod nazivom »Krbavska bitka i njezine posljedice u povodu i u čast 500. obljetnice dolaska biskupa Kristofora i Modruško-krbavskog kaptola u Novi Vinodolski« koji je održan u Novom Vinodolskom 22.–24. listopada 1993. godine. Priopćenja s tog i preostala dva znanstvena skupa (prvi, u Zagrebu, 9. rujna 1993. i posljednji, u Udbini, 26. travnja 1996. godine) objelodanjena su najzad koncem 1997. godine u zborniku radova *Krbavska bitka i njezine posljedice* koji je pred nama. Zbornik, koji je uredio povjesničar

dr. Dragutin Pavličević, izdala je Hrvatska matica iseljenika uz sunakladništvo Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Podijeljen, nakon uvodnih napomena (5–6) iz pera urednika dr. Dragutina Pavličevića i pozdravnih riječi dr. Pavličevića i prof. Anđelka Mijatovića na spomenutim znanstvenim skupovima (8–16), na četiri tematske cjeline, zbornik *Krbavska bitka i njezine posljedice* sadrži priloge koji se odnose ne samo na užu, povijesni aspekt Krbavskog boja nego zahvaćaju i znatno šire u povijest i konfiguraciju ličko-krbavskog podneblja, tamošnju crkvenost, baštinu, kulturu, izvore, pučanstvo i migracije u vremenima koja su prethodila bitci kao i u kasnijim razdobljima do u 20. stoljeće. Može se reći da on, slijedom toga, predstavlja ujedno i svojevrsni presjek kroz povijest, život i kulturu krbavske subregije, dakako s težištem na vremenu i prostoru Krbavske bitke kao tematskoj okosnici čija se srž uklapa u vremenski i prostorni obzor obuhvaćen u prilogima koji tvore Zbornik.

Prva tematska cjelina pod nazivom *Uz pola tisućljeća Krbavske bitke* (17–47) sadrži priloge u kojima se obrađuje povijesni aspekt Krbavskoga boja i vrijeme u kojemu se on zbilo. Tomislav Raukar piše o »prvom rasapu kraljevstva hrvatskoga«, Ivo Goldstein analizira značaj Krbavske bitke 1493. godine u hrvatskoj povijesti, Lujo Margetić razmatra državnopravni položaj Hrvatske u zajednici s Ugarskom u doba Krbavske bitke, a Borislav Grgin prikazuje ulogu hrvatskih magnata (Frankapani, Kurjakovići, Blagajski) u hrvatskom društvu i unutarne divergencije u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu u desetljećima koja su prethodila Krbavskoj bitci. Misaoni obzor njihovih priloga, neovisno o sadržajnim razlikama, moguće je svesti na zajednički nazivnik: Krbavska je bitka bila težak hrvatski vojni poraz, krvoproliće, simbol ljudskih nevolja u doba turskih ratova, po mnogočemu prijeloman povijesni događaj, ali, kratkoročno, ipak bez značajnijih neposrednih posljedica, posebice ne u vojno-političkom pogledu; dugoročno, pak, Krbavska je bitka, neovisno o sigurno ne malom utjecaju na postupno propadanje staroga feudalno-staleškog poretka i destruktivnom djelovanju na prvobitne socio-ekonomske strukture (problematika koja je u prilogima spomenutih autora manje zastupljena) u područjima koja su bila izložena osmanlijskoj opasnosti, uvelike pridonijela političko-pravnom osamostaljivanju hrvatskoga kraljevstva od zajednice s Ugarskom, što će se pokazati vrlo značajnim u desetljećima poslije hrvatsko-osmanlijskog sraza na Krbavskom polju. Na tom, u političko-pravnom smislu, pozitivnom učinku krbavske tragedije temelji se stanoviti *novum* u interpretaciji Krbavske bitke i njezinih posljedica, koji nam s osobitim akcentom nastoje predočiti autori priloga u okviru prve tematske cjeline u Zborniku.

Slijedi druga tematska cjelina pod nazivom *O položaju i prošlosti Krbave i Like* (49–95) s prilogima o geopolitičkom položaju Krbave u srednjovjekovnom, osmanlijskom i vojno-krajiškom razdoblju (Dane Pejnović), povijesnim zbivanjima na području starohrvatske župe Krbave s posebnim osvrtom na Krbavsku bitku 1493. godine (Milan Kruhek), crkvenom ustrojstvu Like i Krbave u srednjem vijeku (Mile Bogović) i Krbavsko-modruškom kaptolu prije i poslije Krbavske bitke (Ante Gulin). Prevladava mišljenje o prvobitnoj usklađenosti razvojnih kretanja u ličko-krbavskom prostoru, unatoč njegovu, stjecajem odgovarajućih povijesnih, zemljopisnih i inih čimbenika, uglavnom nepovoljnom geopolitičkom položaju, s istima u drugim hrvatskim područjima (što se potkrjepljuje razvijenom crkvenom organizacijom, napose u svjetlu postojanja Krbavske biskupije, utemeljene na

crkvenom saboru u Splitu 1185. godine, kao simbolom tih kretanja u srednjovjekovlju), koja je prekinuta osmanlijskim osvajanjima i ulogom krajišta koju je povijesni usud u takvim okolnostima »dodijelio« tom području. Ipak je teško oteti se dojmu da su spomenuti razvojni tijekovi u ličko-krbavskom prostoru u srednjovjekovlju više (pasivno) pratili kretanja u drugim hrvatskim područjima, no što su bili u aktivnoj uskladbi s njima, da bi potom i to bilo definitivno poremećeno (Krbavska je bitka na neki način simbol toga poremećaja) osmanlijskom invazijom kao jednim od, nema sumnje, najvećih (i, moglo bi se reći, najtežih) iskušenja u povijesti hrvatskoga naroda uopće. Posljedice takva razvoja u korelaciji s nepovoljnim geopolitičkim položajem i ličko-krbavskom podneblju i u kasnijim vremenima uglavnom nesklonom povijesnom zbiljom i danas su, nažalost, vrlo uočljive. Valja usput napomenuti da turski udar na Modruš sredinom 1493. godine (posljedicom čega bijaše dolazak kaptola Modruško-krbavske biskupije i biskupa Kristofora u grad Novi (Vinodolski) koji im je pružio utočište) ipak nije uslijedio »nakon poraza hrvatske vojske na Krbavskom polju« (95) na dan 9. rujna iste godine (kako, vjerojatno previdom, u zaključku svoga priloga o Kaptolu navodi Gulin), nego mu je prethodio (kako to ispravno razlučuje npr. Goldstein u ranije spomenutom prilogu o povijesnom značaju Krbavske bitke). Uostalom, »rasap« Modruša 1493. i Krbavska bitka iste godine dvije su, na kronološko-događajnoj razini, komplementarne, ali, međusobno, ipak neovisne situacije, premda obje u kontekstu povijesne zbilje koja im je, po svojim značajkama, bila zajednička. Stoga ih treba jasno lučiti.

U okviru treće tematske cjeline pod nazivom *Baština, kultura, izvori* (97–187), posvećene kulturnom aspektu krbavskoga obzorja, nalaze se prilozi o topografiji krbavske spomeničke baštine, sakralnoj arhitekturi Modruša i okolice u srednjovjekovlju, katedrali sv. Jakova u Krbavi kraj Udbine, suvremenim zapisima i hrvatskim kronikama koje govore o Krbavskom boju 1493. godine (pop Martinac, Vitezović), pismu Jurja Divnića papi Aleksandru VI. iste godine, krbavskoj čakavštini i njezinoj sudbini, hrvatskoj usmenoj književnosti na temu Krbavske bitke i posebno o poznatoj hrvatskoj narodnoj pjesmi »Smrt bana Derenčića«. Autori priloga su Milan Kruhek, Zorislav Horvat, Alojz Jembrih, Olja Perić, Nenad Moaćanin, Milan Moguš, Anđelko Mijatović i Dragutin Pavličević. Osnovni je problem povijesnog istraživanja ostataka nekoć razmjerno bogatog krbavskog kulturnog stvaralaštva, napose ostataka sakralne i druge materijalne kulture predosmanlijskog razdoblja (osobito se npr. doima impresivnom brojnost identificiranih sakralnih spomenika u modruškom kraju), njihova izrazita fragmentacija, svjedočanstvo njihove izloženosti sustavnim zapuštanju i devastaciji kroz stoljeća, koja uvelike usložnjava nastojanja oko rekonstrukcije krbavskoga kulturnog identiteta u prošlosti u njegovoj cjelokupnosti. Elementi, pak, duhovne kulture, o kojima je ovdje isto riječ, pravo su (*post factum*) izvorište refleksija (ne bez realne potke) o Krbavskoj bitci u kolektivnoj svijesti hrvatskoga bića kroz naraštaje, što je, među inim, imalo utjecaja i na oblikovanje kulture (tradicionalnog) povijesnog mišljenja o tom boju i njegovim posljedicama. Stoga se već i u implementaciji priloga o baštini, kulturi i izvorima u kompozicijskoj izvedbi Zbornika može prepoznati stupanj važnosti promicanja jednoga permanentnog napora glede produbljivanja spoznaja o krbavskome kulturnom krajoliku i značaju koji istome pripada kao integralnoj komponenti u mozaiku cjelokupne hrvatske zbilje u prošlim vremenima.

Posljednju, četvrtu tematsku cjelinu pod nazivom *Pučanstvo – migracije* (189–230) tvore prilog Lovorke Čoralić o iseljavanju sa senjsko-modruškog područja na zapadnojadransku (talijansku) obalu (15. do 17. st.), prilog Dragutina Pavličevića o pučanstvu Krbave, Like i Gacke s posebnim osvrtom na Bunjevce (nasuprot poznatoj politizaciji imena Bunjevci u prošlosti, autor upozorava na njihov opetovano hrvatski i katolički karakter te prati njihova kretanja u ličko-krbavskom krugu kroz povijest) i dva priloga koji se odnose na tragiku hrvatstva u krbavskome podneblju u novijoj povijesti (u odnosu na vrijeme Krbavske bitke): prilog Jure Karakaša o selu Podlapcu i njegovu stradanju tijekom drugog svjetskog rata (1941.–1945.) i prilog Milana Marušića o evakuaciji udbinske djece ujesen 1942. godine zrakoplovima NDH iz ratom zahvaćene Krbave. Iz naslova tematske cjeline i sadržaja navedenih priloga vidljiv je (na ličkom *limesu*) neposredan utjecaj povijesnih nevolja na kretanja pučanstva i njegove stalne migracije iz nesigurnih u sigurnije predjele (pojava koja je u danim okolnostima imanentna ljudskoj prirodi u bilo kojem vremenu), što nije bez osnove ukoliko pojam sigurnosti shvatimo kao upravo krucijalni čimbenik svakodnevnog egzistencije. Migracije pučanstva, tako česte u povijesti Like, predstavljaju temu o kojoj su naša znanja ipak još dosta nepotpuna, osobito sa stajališta socijalne historije, odnosno historijske antropologije, premda je riječ o nečemu što je u pojedinim razdobljima imalo ili je moglo imati svakojake učinke.

Zaključujući ovaj prikaz, moguće je ustanoviti kako misaoni obzor prikazanih priloga i tematskih cjelina u zborniku radova *Krbavska bitka i njezine posljedice*, neovisno o djelomičnom utjecaju, silom inercije, tradicionalne prepoznatljivosti Krbavske bitke i njezinih posljedica u užoj slici katastrofe, iz perspektive prožetosti osmanlijsko-hrvatskih sukoba permanentnošću nevolja, koje sustavno izviru iz srednjovjekovne kroničarske teme o sudbinskoj borbi dobra i zla (premda u načelu nije sporno kako je prvo stoljeće u tim sukobima (15.–16. st.) – do relativne stabilizacije u 17. stoljeću – većinom zbilja povijest nevolja), predstavlja pomak k uvidu u širi spektar vojno-političkih, socio-ekonomskih, pravnih, vjerskih, kulturnih i inih aspekata Krbavske bitke i njezina uzročno-posljedičnog lanca, odnosno interakcija u prostoru i vremenu o kojem je u Zborniku riječ. Stoga on, kao koristan istraživački prilog boljem poznavanju i vrednovanju Krbavske bitke kao jednog od kamena međaša hrvatske povijesti (jer ona svojom »težinom« kudikamo nadilazi značaj ličko-krbavske regionalne problematike), zavrjeđuje onakvu pozornost, ne samo stručne nego i šire hrvatske javnosti, kakva mu u skladu s takvim određenjem nesumnjivo pripada.

Željko HOLJEVAC

Loreto – crocevia religioso tra Italia, Europa ed Oriente (a cura di Ferdinando Citterio e Luciano Vaccaro), Fondazione Ambrosiana Paolo VI, Quaderni della »Gazzada«, Editrice Morcelliana, Brescia, 1997., 598 str.

Štovanje Gospe Loretske stoljećima je rasprostranjeno diljem europskih zemalja, a poradi dobro poznate tradicije po kojoj je nazaretska Gospina kuća u Loreto doletjela s Franka-